

СПЕЦИФІКА НАЦІОНАЛЬНОГО НАРАТИВУ У ТВОРІ ЛЕОНІДА КОНОНОВИЧА «ТЕМА ДЛЯ МЕДИТАЦІЇ»

Д. А. Семічева, магістрантка групи УМЛм-1-18-2з, VI курс, спеціальність «Філологія (українська мова і література)», Київський університет імені Бориса Грінченка

Науковий керівник: О. О. Бровко, професор кафедри української літератури і компаративістики, доктор філологічних наук

Статтю присвячено репрезентації національної історії крізь призму занепаду метанаративу радянської ідеології в романі Леоніда Кононовича «Тема для медитації». Конструювання національного наративу у творі широко відображено послідовністю подій від українського геноциду та переборної жаги до незалежності. Через світоглядне бачення головного персонажа для читача вікривається історія існування цілого села, наслідків комуністичного режиму.

Ключові слова: національний наратив; «Тема для медитації»; інтерпретація; Леонід Кононович.

Актуальність та доцільність дослідження. Категорія наративу в постструктуралістських студіях переважно є інструментом для інтерпретативних практик індивідуальних та колективних історій.

Актуальність теми зумовлена обраним ракурсом дослідження, адже проблема національної історії крізь призму занепаду метанаративу радянської ідеології була досить сталою на початку ХХ столітті, а в нинішні часи вона набула особливої гостроти. «Ідея надати активному антикомунізму сюжетності – органічна для Леоніда Кононовича. Його ексклюзивний жанр – розслідування-бойовик. Тому фабула «Теми» – виявлення блудним сином, що повернувся до замордованого комуністами села, міри участі земляків у Голодоморі», – зауважує К. Родик [10, с. 13].

Мета дослідження: виявити специфіку художньої репрезентації національного наративу у творі Леоніда Кононовича «Тема для медитації» [5].

Аналіз останніх публікацій. Дослідники відзначають, що поняття «наратив» властиве не тільки художній літературі, а й психології

(футуристичний наратив) [1; 7], політиці [2; 56], історії (гранд-наратив) [2]. До вивчення поняття наративу зверталось чимало сучасних науковців, зокрема, Т. Титаренко [6, с. 41], Г. Почепцов [9, с. 17], Л. Гріффін [11, с. 1094], К. Коваленко [4, с. 1], І. Папуша [7, с. 15], В. Карпиленко [3, 549]. У цій роботі послуговуємося понятійно-категоріальним апаратом наратології в контексті міждисциплінарних студій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роман Леоніда Кононович «Тема для медитації» широко зображує події часів Голодомору 1932-1933 років через образ головного героя Юра. Знущення радянської влади, жорсткий режим тоталітарної системи, проблеми людського буття та смерті – це лінії, якими пронизаний твір від самого початку, тому цей роман критики називають романом-спокутою, романом-хронікою, історичним романом.

Теми, які піднімає автор, не залишаються байдужими нікому. Текст твору можна назвати постструктуралістським, оскільки в ньому герой прагне стати незалежним від нав'язаних радянською владою життєвих принципів і моралі: *«Питання полягає ось в чому: навіщо активісти свідомо коїли зло, та ще раділи од того, що вони його роблять? Які мотиви лежали в основі цієї патологічної поведінки? Соціальний психоаналіз – невдячне заняття, хоча б тому що за це в Радянському Союзі садять до тюрми; однак я вирішив записати на папері свої спостереження, тому що в майбутньому навряд чи зможу це зробити...»* [5, с. 172]. Юр бачить оточуюче суспільство як театр абсурду, йому не зрозуміло, навіщо карають людей, які висловлюють свої думки повною мірою: *«За свідоме нехтування комсомольськими обов'язками, низьку успішність з історії КПРС та відрив од колективу атестаційна комісія постановила: не атестувати студента першого курсу Юра з громадсько-політичної практики; справу його передати на розгляд комсомольського бюро факультету...»* [5, 133], *«Те, що зробив учень нашої школи, – відверто ворожий, антирадянський акт!... Перше: виключити учня восьмого класу Юра зі школи. Друге: клопотатися перед комісією у справах неповнолітніх про притягнення його до кримінальної відповідальності...»* [5, с. 67]. Сюжет

замаскований під алюзією на радянську епоху часів українського голодомору. Герой роману з іронією, чорним гумором та дещо зухвалістю ставиться до ситуацій, у які потрапляє: *«А все до того, що Гордій Бога не боявся! Загадали йому норму – двадцять мерців. А воно ж у день одного чи двох і не добереш... То він тяг на возі й тих, котрі ще духа не рішилися! Це я, каже, за тобою ще раз буду приїжджати?!»* [5, с. 19]. У творі домінують діалектизми та вульгаризми: «тупцяти», «паразити», «галузки», «лигався», «зарізяко», «лярва», «ідолисько», «обревку». Роман насичений філософськими роздумами Юра про екзистентність людського буття та смерть: *«Усі ці обставини й пояснюють те, чому проблема смерті – смерті як такої, смерті взагалі – посідає головне місце в духовних пошуках людини, яка переступила певну вікову межу...себто якщо фізична смерть насправді є пробудженням, то, значить, містична ієрархія(а отже, і особиста система цінностей) існує реально, дарма що якийсь її елемент у людському світі виявився нежиттєздатний; а якщо немає фізичної смерті, – значить...»* [5, с. 102].

У творі декілька просторових та часових ліній – дитинство та дорослі післявоєнні роки Юра. Письменник у глосарії кожного разу подає нові міфологічні відомості, або розмірковує над здичавілістю та засудженням тоталітарного режиму чи описує українську міфологічну істоту Морану. У творі вона символізує відхід душі в потойбіччя, наприклад, діалог Юра з бабою Лепестиною, коли в домі постійно щось стукало *«...глухий уривчастий стукіт. Він...пролунав у тиші, й баба Лепестина од несподіванки стрепенулася....Ой се лихий знак, сину! Скільки моєї пам'яті, все воно про якесь горе сповіщало»* [5, с. 90]. Читач переноситься разом із персонажами у три виміри, містичний настрій передається й у словах баби Чакунки: *«Матінко морано припливла душа моя з білого світа з білого світа з синього цвіта по чорнім дунаю де живого духа немає де півні не співають де дзвони не дзвонять де люд хрещений не ходить ласки твоєї прохати благати»* [5, с. 31].

Юр – головний герой твору. У ранньому дитинстві залишився сиротою, жив з бабою Чакункою, яка його доглядала. Ледь не виключили зі школи, коли

Юр одів голову на палицю та бігав навколо школи, саме тоді він пізнав смак радянської тоталітарної системи, де Ленін був не тільки вождем нації, а й небесним світилом, проти нього заборонено було не тільки писати, а й говорити. Юр повернувся в рідне село після війни, ніби спокутуючи свої гріхи, його мучив і з'їдав з середини майже кожної ночі повторюваний жахливий сон, де він бачив перед собою, навіть не людину, а істоту без обличчя та рук: *«Він бачить: це щось таке, як людський тулуб. Воно без рук і без ніг. Воно біле-біле, наче виліплене з крейди. Воно сидить під яворами, і кукси його рук стирчать у різні боки. Він добре знає: чіпати його не можна»* [5, с. 23]. Хлопець мріяв коли-небудь вступити до університету, а коли його мрія збулась, його виключили з клеймом зрадника Радянського Союзу. Полюбляв читати роботи українських письменників, які через Чумака, потрапляли до нього: *«Забувши, навіщо він сюди прийшов, Юр опустився на лежанку, а тоді потяг до себе одну теку, другу – й увічню замигтіли імена, імена, імена...»* [5, с. 96]. Його життя ділиться на два світи – до війни та після. До війни він мріє знищити радянську владу і помститися тим, хто вбив його діда, а після війни дізнається у Дзякунки, за що вбили діда, зазначивши лише те, що в діда були подільники, які його ж і видали. Найболючішою втратою за життя Юра стає Леляна, яка допомагає розповсюджувати антирадянську літературу серед молоді. Страшна звістка про смерть дівчини пронизує болем душу Юра, він картає себе за те, що дозволив їй це робити, що втягнув її у самий вирій забороненої літератури. Молодою вона покинула світ так і не зрадивши героя, але це так і лишається для нього страшним тягарем і саме на могилі Леляни він намагається вкоротити собі віку. Останні роки свого життя Юр ніби спокутує, повернувшись хворим на онкологію до села.

Баба Чаунка □□ бабуся Юра, в селі її вважали відьмою та до неї ходили ворожити, так і не дочекалася Юра з війни, її чоловіка-петлюрівця вбили, коли той переховуючись, додому носив хліб. Засуджує райком і навчає онука не вірити тому, що говорять у газетах та по радіо: *«Вона довго мовчала. Аж врешті зиркнула на тес радіо, котре висіло на кривому дерев'яному стовпі,*

зітхнула та й каже: “Не слухай їх, дитино... то недобрі люде – активісти всякі там, комсомольці... одне слово, паразіти!” [5, с. 17].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Репрезентація національного наративу у творі широко відображена послідовністю подій від українського геноциду та переборної жаги до незалежності. Через світоглядне бачення героя для читача вікривається історія існування цілого села, наслідків жорстокого тоталітарного режиму. У подальшому дослідженні варто зосередити увагу на вивченні стилістичних особливостей, інтертекстуальності, біблійних мотивах, композиції твору, фольклорних та міфологічних зв'язках у романі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березко І. В. Наратив майбутнього як складова автонаративу та його місце у структурі розуміння та інтерпретації власного досвіду особистості / І. В. Березко // Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика / за ред. Н. В. Чепелевої. – К., 2010. – Т. 2, вип. 6. – С. 90–105.
2. Казаков М. Гранд-наратив у історії // Спільне. – 2015. – 18 вересня.
3. Карпиленко В. А. Функціонування наративів і особливості управління ними в системі соціальних комунікацій / В. А. Карпиленко. // Молодий вчений. – № 2. – С. 549-552.
4. Коваленко К. Типи нараторів і види нарації у прозових творах (на матеріалі повістей «Мое життя», «Розповідь невідомої людини» А. П. Чехова) [Електронний ресурс] / Ксеня Коваленко – Режим доступу до ресурсу: http://elib.umsa.edu.ua/jspui/bitstream/umsa/6433/1/Типу_naratoriv_i_vydy_naratsii.pdf.
5. Кононович Л. Тема для медитації. Роман. – Львів: Кальварія, 2006. – 240 с.
6. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії / [за ред. Т. М. Титаренко]. – К.: Міленіум, 2005. – С. 41.
7. Папуша І. Modus ponens. Нариси з наратології. – Тернопіль: Крок, 2013. – 259 с. – Парал. тит. арк. англ.
8. Почепцов Г. Г. Від Facebook'у і гламуру до WikiLeaks: медіа комунікації / Г.Г. Почепцов. – К.: Спадщина, 2012. – 464 с.
9. Почепцов Г. Г. Наратив політичний // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. – 476 с.
10. Родик К. Симулякр [Текст] : «Тема для медитації»: чи розвіється містика довкола реаліста Кононовича // Україна молода. – 2017. – 19 жовтня. – Вип. 125. – С. 13.
11. Griffin L. Narrative Event-structure Analysis and Causal Interpretation in Historical Sociology / L. Griffin. – American Journal of Sociology. – 1993. – № 5. – P. 1094–1133.

